

kona - teror. Adlerovoj se ipak mora priznati da prilikom ponovnog „otkriivanja” nije otišla tako daleko kao njen zagrebački kolega Košutić koji će svoju verziju „5. decembra” preneti iz ustaških novina (arhivski izvor iz 1943. godine) po kome su „mladi hrvatski domobranci” pevali koračnice „prije nego što ih je pokosila tanad srbijanske vojske” (Ivan Košutić, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1992, s.149).

Za razliku od dr Žakinjona, profesor Univerziteta u Zagrebu Marjan Maticka će o istoj knjizi dati suzdržaniji sud. Napisaće da težište nije bilo u utvrđivanju novih, jednostavnih činjenica i fakata već na celini ponuđenih objašnjenja i interpretacija. Deskripcija sadržaja i pristojna kolegijalnost daleko su od hvalospeva francuskog kolege za jednu knjigu koja u očima boljih znalaca to ipak nije. Profesor Maticka zaključuje na kraju: „Stoga se postavljena istraživačka pitanja i ponuđeni odgovori i argumentacije, i bez temljite i produbljene kritičke analize, mogu ocijeniti kao poticajni i vrijedni za

uključivanje u buduće raščlambe navedene problematike.” (Prikaz knjige, Radovi 30, Zagreb 1997, s.337-8)

Pisac Fransa Grime Žakinjon nas je svojim obimnim delom ubedio u mnoge činjenice, no nažalost ne u one koje je on želeo. Vredan doprinos iznošenja obilja izvora na svetlo dana, notiranje mnogih unutrašnjih kontroverzi odnosa država na Balkanu, Srednjoj Evropi i među velikim silama posebno, ostaju ipak u senci načina kako ih je autor koristio, kako je interpretirao unutrašnje i vanjske probleme Kraljevine Jugoslavije i njen odnos prema Francuskoj, kao i obrnuto, ove poslednje prema Srbima i Jugoslaviji.

Izdavač „Peter Lang”, čija smo važna izdanja, kao što su dve obimne studije Ivona Lakaza (Yvon Lacaze), svesrdno preporučivali, ovim izdanjem pre je pripomogao naučnom dijalogu iznoseći na svetlost dana jedan obiman trud, ali manje uspešnu stručnost.

Dr Mile BJELAJAC

Miroslav Jovanović, Karl Kaser, Slobodan Naumović (Eds.), *Between the archives and the field: A dialogue on historical anthropology of the Balkans*, Belgrade-Graz, 1999, str. 276

Jugoslovenska historiografija je, usled društveno-političkih promena, u poslednjoj deceniji 20. veka, bila u velikoj meri sputana u jednom izuzetno značajnom vidu svoje aktivnosti koji se odnosi na intelektualna susretanja različitog tipa (seminare, simpozijume, konferencije, kolokvijume, radionice, itd.). Ona omogućavaju ubrzani transfer ideja, otvaraju svojevrsnu komunikaciju i saradnju, ost-

varuju dijalog oko pojedinih naučnih celina kako teorijski tako i u pogledu konkretnih naučnih rezultata. Međutim, povremeno, ukoliko je bilo prilike, volje i strpljenja ona su se i ostvarivala i bila krajnje uspešna. Pravi primer takvih nastojanja je i knjiga *Between the archives and the field: A dialogue on historical anthropology of the Balkans* (Između arhiva i terena: dijalog o istorijskoj antropologiji

na Balkanu) koja je nastala saradnjom srpskih i austrijskih naučnika. Zanimljivo je da, iako nije jedina koja je izašla u toku Nato agresije na Jugoslaviju, bila je među retkim koje imaju međunarodni značaj i koja se pojavila na engleskom jeziku.

Za istorijat njenog nastanka, kao što smo napomenuli, vezana su intelektualna susretanja i veliko strpljenje. Naime, osnova za buduće susrete i dijalog srpskih i austrijskih naučnika uspostavljena je, nešto ranije, u mestu Banskó, u Bugarskoj, gde je ostvareno poznanstvo i otvorena komunikacija. Potom je na Filozofskom fakultetu u Beogradu 1. i 2. oktobra 1996. godine organizovan kolokvijum koji je prikazao dve različite naučne zajednice, austrijsku i srpsku i različite discipline (istorijsku antropologiju, socijalnu istoriju i socijalnu antropologiju) i dao povoljnu priliku da se razmene ideje, viđenja, pristupi, metode u neposrednom razgovoru. Beogradski kolokvijum je organizovan na poziv istoričara sa Filozofskog fakulteta. A onda se pojavila i knjiga kao najkonkretniji rezultat dijaloga i u oktobru 1999. godine njena promocija. Tom prilikom promoteri i tvorci knjige (A. Mitrović, M. Miterauer, K. Kaser, M. Jovanović, S. Naumović) istakli su najvažnije momente u njenom nastanku i ukazali na najvažnije idejne i naučne postavke kojima su se rukovodili.

Moramo istaći kao krajnje zanimljivu činjenicu i način na koji je rešeno pitanje naziva i izgleda naslovne strane, kao elemente koji kod čitaoca prvo podstaknu radoznalost i posvedoče da vam se u rukama nalazi nesvakidašnja knjiga. Najpre, sam naziv knjige „Između arhiva i terena” sugeriše na nešto još neis-

traženo, ali i da je prošli svet nemoguće razumeti samo iz arhiva ili samog terena. To govori o ograničenostima, ali i o potrebi saradnje i ne samo saradnje već i sinteze različitih naučnih disciplina i istorijske nauke, kako bi se doseglo sveobuhvatno viđenje prošle i sadašnje stvarnosti. Upravo je ta sinteza naučnih disciplina, istorijske nauke i antropologije izražena u podnaslovu knjige a ostvarena na primeru Balkana (*dijalog o istorijskoj antropologiji na Balkanu*). Ovaj sintetički termin upućuje na celovito viđenje čoveka u istorijskoj dimenziji. U skladu sa naslovom je i slika sa korica: napred je čovek u narodnoj nošnji koji svira diple, a iza njega je prodavnica provajdera, što svedoči da dva sveta naoko različita, koja i jesu različita, žive zajedno. Jedan upućuje na savremenost, a drugi na prošlost. Jedan svedoči o svetu koji je sve složeniji i podstiče na razmišljanje o drugom, negdašnjem, svetu i njegovoj složenosti. Između jednog i drugog je dugi period promena, preobražaja, koji umnogome još nije istražen, dokučen, razumljiv.

Knjiga je podeljena na pet poglavlja i obuhvata radove šesnaest autora od kojih pet radova pripada austrijskim kolegama. Većina sadrži konkretne istraživačke rezultate, dok je njih nekoliko posvećeno teorijskim problemima istorijske antropologije.

Prvi deo *Istorijska antropologija: nov dijalog starih partnera* (9-34) uz uvodne opaske prof. A. Mitrovića, donosi teorijsko viđenje razvoja istorijske antropologije (M. Miterauer) i perspektive istorijsko-antropološkog istraživanja Balkana (K. Kaser). Istorijska društvena nauka je termin karakterističan za naučnu

zajednicu nemačkog govornog područja, a u nekim varijantama se naziva i „politička društvena istorija” (Jirgen Koka). Što se istorijske antropologije tiče u njenom izučavanju su se susreli i oni koji se bave društvenom i kulturnom istorijom, i oni koji se bave istorijom svakodnevice, porodice i polova i oni koji se bave etnologijom. Razne su i metodologije, od mikroistorijskog istraživanja do poređenja između kulture. Kao sinonim su često korišćeni i izrazi „istorija mentaliteta” i „istorijska kulturna nauka”. Po mišljenju profesora Miteraera istorijska antropologija je najbolji termin jer obuhvata sve te pristupe. U Nemačkoj je godinama trajala polemika između pristalica socijalne istorije i pristalica istorijske antropologije. Ovaj sukob je zaobišao Austriju. M. Miteraer se slaže sa K. Kazerom koji je napisao da je u 60-tim godinama sociologija pomogla istoriji, a u 90-tim će to učiniti antropologija. Inspiraciju za nove teme nauka je dobila u ogromnim društvenim promenama 20. veka koje su ubrzale sve aspekte društvenog i svakodnevnog života.

Za razliku od M. Miteraera, Karl Kazer je posvetio pažnju mogućnostima u istorijsko-antropološkom istraživanju Balkana. On ga vidi u tri dimenzije. U prvoj je naglasak na iskustvu pojedinca. Druga je povezivanje istorijskih i kulturno-antropoloških metoda (Halper-Hammel-Moesely). Treća dimenzija je pristup koji prevazilazi balkanske nacionalne granice. Zatim, K. Kazer razmatra metodološke probleme istorijske antropologije: terensko ispitivanje, istraživačka putovanja, metod kvantifikacije (na primer Helpern zbirku). U završnom

delu svoga rada Kazer rezimira publikacije nastale tokom rada na istorijskoj antropologiji (studije o balkanskoj porodici i poreklu patrijarhata na Balkanu, o proširenoj balkanskoj porodici, doktrate iz oblasti istorijske antropologije, kao i organizaciju naučnog rada u ovoj oblasti (skupovi, postdiplomski kursevi).

Drugo poglavlje koje obuhvata najviše radova (7) nosi naziv *Seksualnost, pol, porodica, svakodnevni život* (35-125). Predrag Šarčević je razmatrao problem o ”Tobelijama” specifičnom balkanskom „trećem polu”. Fenomen tobelija (virdžine, ostajnie) je prevazilazio i etničke i verske granice (Crna Gora, severna Albanija, Hercegovina). Interesantno je pitanje da li su tobelije ostaci drevnog virgo kulta i matrijarhata? Ili su proizvod novije plemensko društvene organizacije? Oko toga postoje različita mišljenja. Važnost čitavog proučavanja je u široj povezanosti kulture i seksualnosti. Naravno, važno je izbeći ono što Levi Štros naziva „antropološkim fantazmom”, podleganje egzotičnom mitu.

Na primeru Orašca Zigfrid Gruber je prikazao razvoj strukture porodice i domaćinstva u Srbiji 19. i 20. veka. U 19. veku za zapadni Balkan je karakteristična forma zadružna porodica, zasnovana na patrilinarnosti i kolektivnoj svojini. Orašac je selo koje je Džoel Halpern proučavao decenijama. Za strukturu domaćinstava i porodice u Orašcu 19. veka, korišćeni su popisi i poreski spiskovi, a za moderno vreme i „oral history”. Porodična struktura se stalno menjala, ali ne u jednom jedinom smeru. Složena porodica se preobražavala u jednostavnu i obrnuto. Zanimljivo je da je posle Drugog svet-

skog rata, opet porastao broj složenih domaćinstava, ali su sada to bila domaćinstva u kojima su očevi živeli sa sinovima, a ne u kojima su braća živela zajedno kao u 19 veku. Stalni je trend smanjivanje veličine domaćinstva, smanjenje broja dece i starenje stanovništva.

O zabranama venčavanja između nekrvnih srodnika pisala je Zorica Ivanović. Naime, kod Srba postoji vrlo proširena zabrana brakova između krvnih srodnika, koja seže u nekim slučajevima i do sedmog ili devetog kolena. Pitanje je zašto je zabrana brakova, i seksualnih kontakata uopšte proširena na oca, majku, sestre i braću bračnog partnera? Kada je i zašto nastala ta zabrana? Nasuprot nekim francuskim teoretičarima, koji u tome vide zabranu mešanja telesnih tečnosti, Z. Ivanović smatra da je uzrok ove zabrane održavanje socijalnog poretka i stabilnosti. Zabrana ženidbe dve sestre za dva brata stvara mogućnost za stvaranje većeg broja porodičnih veza (za „otvaranje” sistema).

„Seksualnost u Beogradu u 20. veku” bila je tema kojom se pozabavio Predrag Marković. On smatra da postoje dva ne-moderna tipa seksualnosti: tradicionalna gradska i tradicionalna ruralna seksualnost, koje se razlikuju po pristupima i kontaktima između polova i ispoljavanju telesnosti. Dvadeseti vek je doveo do „sekularizacije” seksualnosti, koja je po prvi put postala legitiman deo javnog života. I u Jugoslaviji se „žensko pitanje” postavilo posle Prvog svetskog rata, a između dva svetska rata žene su bile lišene političkih i imovinskih prava, ali je došlo do izvesnog oslobađanja u tretmanu seksualnosti u javnom životu. Drugi

svetski rat i revolucija doneli su formalnu emancipaciju, ali je prema P. Markoviću puritanizam u sferi seksualnosti trajao sve do kraja 60-ih godina.

Miroslav Jovanović je u radu „Nestabilnost i neplodnost”-porodični i bračni odnosi ruskih izbeglica u Kraljevini Jugoslaviji” postavio i posmatrao pomenu to pitanje kroz tri dimenzije: grupu, porodicu i brak. Ovo je posebno interesantno jer su Rusi bili prva velika grupa političkih emigranata u 20. veku. Oni su u zemljama doseljavanja bili posebna društvena grupa, sa specifičnim jezičkim, psihološkim i društvenim obeležjima. Sve je to uticalo na funkcionisanje ruskih porodica u egzilu. Rusi su doneli drugačije shvatanje odnosa između polova i roditelja i dece, od onog koje je preovladavalo u patrijarhalnom jugoslovenskom društvu. Među njima je bilo mnogo manje žena (jedna trećina) i bili su znatno stariji od stanovništva i Rusije i Jugoslavije. Mnogo njih nije uspelo da dovede svoje porodice. Istraživanje pokazuje da je njihov društveni status opao, a da su njihove porodice bile manje stabilne i sa manje dece od, na primer, beogradskih porodica.

Transformacija vrlo specifičnog militarizovanog društva Vojne krajine u građansku Hrvatsku bila je predmet zanimanja Hannesa Granditsa u članku koji je naslovljen: „Od pouzdanog graničara do dobrog poreskog platiše problem ekonomske socijalne integracije Vojne krajine u Hrvatsku”. Već pre 1881. godine je postepeno demilitarizovan svakodnevni život, a uvođene su promene i pre toga. Stanovništvu su naročito teško pali novi porezi. Društvena promena vodila je da-

ljoj podeli tradicionalnog složenog zajedničkog domaćinstva, a došlo je i do velike promene u samosvesti ljudi, koji su vekovima sebe smatrali „hrabrim carevim graničarima”. Otuda je dolazilo do pobuna protiv novih „mađaronskih” vlasti, i kod pravoslavaca i kod katolika.

Tijana Čolak-Antić u članku: „Svakodnevni život i etnologija - Beogradski žur između dva svetska rata i generacijski jaz” imala je u središtu pažnje ”žur” kao društveni fenomen koji odslikava preobražaj srpske urbane porodice prema evropskom modelu. Studija je nastala na osnovu 60 svedočenja dopunjenih klasičnim izvorima. Autorka je pronašla pet različitih generacija žena čiji se društveni život pa i „žurevi” razlikuju jedni od drugih. Prva generacija rođena 1894-1902. je generacija koja je provela devojčastvo u ratu, izgubila očeve, nije pravila žureve u mladosti, ali je zato vodila aktivan društveni život posle udaje, mahom van kuće. Druga generacija rođena pre 1906. godine sastojala se od žena koje su se već obrazovale i koje su u stilu dvadesetih godina, pravile žureve sa sviranjem i igranjem. Sledeća generacija, rođena 1907-1910. manje se školovala i rano se udavala. Više je provodila vreme van kuće. Generaciju rođenu od 1911. do 1913. godine oblikovala je recesija, pa su manje izlazili od prethodne generacije. Generacija rođena od 1914. do 1919. godine se može opisati kao evropeizovana generacija. Uvode se i „soarei” koje karakteriše većernji termin i veći broj zvanica.

Treći deo pod naslovom: *Sela-Mentaliteti-Tradicije* (133-231) sadrži kao i drugi deo konkretne istraživačke rezul-

tate i na njegovim stranicama prisutno je pet autora.

Nikola Pavković je raspravljao „O problemu sekundarnog arhaizma među južnim Slovenima”. Polemika oko arhaizma traje u antropologiji od Franca Bosa i Levi Strosa. Levi Stros je ukazao na moguću kulturnu regresiju savanskih plemena koju je nazvao „pseudo-arhaizmom”, „sekundarnim arhaizmom”. Sličnu pojavu povlačenja na starije oblike kulture i društva, primetili su Stojan Novaković i Jovan Cvijić u vreme otomanskog osvajanja. J. Cvijić je čak tu pojavu otkrio nekoliko decenija pre zapadne antropologije (1902). Erdeljanić je opisao ponovno stvaranje plemena u Crnoj Gori i Hercegovini.

Retke su mikro-studije o genezi nacija i nacionalizma. A Krstijan Promicer je u radu „Ekotip-Mentalitet-Nacionalnost: Dominantni poljoprivredni sistem i proces nacionalne diferencijacije na nemačko-slovenačkoj jezičkoj granici” pokušao da objasni nastanak specifičnog nacionalnog ”ekotipa”. On ističe da je jezik bio odlučujući, ali ne i jedini faktor pri biranju nacije, jer je lokalno stanovništvo često bilo bilingvalno. Ali je spoj kulture, klime, topografije, biljnog i životinjskog sveta doveo je do specifičnog „ekotipa”. Bilingvalnost je bila češća kod nemačkom tržištu okrenutih vinogradara, nego kod u sebe zatvorenijeg planinskog dela. Neki antropolozi tvrde da planinska privreda nije zaostaliya, već da predstavlja optimalnu strategiju korišćenja ekoloških resursa i minimalizovanja rizika. Otpor germanizaciji takođe može biti posmatran kao deo te strategije minimalizovanja rizika, mada ekotip nije

jedini uzrok brže asimilacije vinogradara. Istorijsko-antropološki pristup nacionalizmu još nije dovoljno teorijski elaboriran. Za razliku od Vojne krajine, na slovenačko-nemačkoj granici religija nije igrala ulogu faktora razdvajanja.

Ljubodrag Dimić je istraživao „Grad i selo u društvu Kraljevine Jugoslavije”. U prvim decenijam 20. veka 80% stanovništva je živelo na selu i od poljoprivrede. A gradovi su bili nejednako raspoređena ostrva (ima ih 205) u tom „seljačkom moru”. Lj. Dimić ističe da je geografija ostavila trag na tip naselja, posebno na sela, koja su se razlikovala od regiona do regiona. Gradovi su bili „raskrsnice loših puteva” često osuđeni na stagnaciju zbog novih granica i prekidanja trgovačkih puteva i veza. Celu zemlju karakterisala je etnička i verska heterogenost, sem Slovenije. Mreža škola je bila vrlo retka, pa je nepismenost bila ogromna. Najveći broj seljaka živio je na imanjima nedovoljnim za tržišnu privredu i akumulaciju sredstava. Većina stanovnika nikad nije napuštala svoje rodno mesto. Odlazak u grad bio je veliki kulturni šok. Većina novih građana je zadržavala deo svojih prethodnih osobina, postajući poluseljaci-polugrađani. Tako su gradovi bili poluseljački i poluurbani.

„Instrumentalizovana tradicija: Tradicionalistička retorika, nacionalizam i politička tranzicija u Srbiji 1987-1990” je rad Slobodana Naumovića, koji je istakao da je tradicija u Srbiji osamdesetih godina instrumentalizovana od strane političkih elita za političke i nacionalne ciljeve. Tako i boca piva postaje medij za širenje političkih poruka, koji veliča tradiciju i pravoslavlje („božićno pivo”). Tradicija

se koristi za kreiranje države još od Prvog srpskog ustanka. Autor pravi tabelu o političkoj upotrebi tradicije, po kojoj postoje 4 načina upotrebe tradicije od strane onih koji nemaju moć za opšte ili svoje dobro i ista takva upotreba od strane onih koji imaju moć.

Srpska nacionalna tradicija se sastoji od četiri grupe elemenata: srpske istorijske tradicije, srpske pravoslavno verske tradicije, srpske seljačke i populističke tradicije i srpske kulturne tradicije. Čitav problem obnove tradicije uklopio se u proces političke tranzicije. Tipičan primer instrumentalizacije tradicije bila je proslava 200 godina rođenja Vuka Karadžića i TV serija emitovana tim povodom. Na mitinzima 1988/1989. godine naročito upečatljiva upotreba tradicije se ogledala u upotrebi epskih metafora i poređenju političara sa likovima kosovskog ciklusa. Istraživanje pokazuje da su se tri struje spojile u „povratku tradicije” spontani popularni tradicionalizam, opozicioni tradicionalizam otpora i „oficijelni tradicionalizam” korišćen za legitimaciju statusa političke elite.

Radomir Stojanović, poslednji autor trećeg dela, dao je opis jednog od prvih dokumentarnih filmova snimljenih u Beogradu, filma o krunisanju kralja Petra I 1904. godine.

Polemički tonovi (231-255) predstavljaju četvrti deo knjige. Autor Radomir D. Rakić je uneo polemički ton dovođenjem u pitanje samog pojma „istorijska antropologija”. Spoj istorije i etnologije postoji još od Herodota, a u srpskoj tradiciji od Vuka Karadžića i Stojana Novakovića. Dakle, da li je predmet istraživanja istorije i antropologije stvarno različit?

Peti dec kojim se završava, za sada, priča o istorijskoj antropologiji, pod nazivom *Umesto zaključka* (255-276) donosi teorijske opservacije o ovom pitanju. K. Kaser i M. Mitterauer su napisali zajedno „Istorijska antropologija Balkana: na početku diskusije”. S obzirom na to da je devedesetih godina počelo sistematičnije komparativno antropološko proučavanje Balkana, njih dvojica su pokušali da izdvoje nekoliko osnovnih problema u istorijskoj antropologiji Balkana. Smatrali smo da ih je zbog važnosti potrebno pobrojati i naglasiti:

1. Postojanje tenzija između tradicionalne političke istorije i novih metodologija. Na Balkanu je razvijenost istorijske socijalne nauke slabija.

2. Klasična forma etnoloških instituta se razlikuje od kulturne antropologije i neophodno je izgraditi mostove između starih i novih koncepcija.

3. Dalje, termin „istorijska antropologija” je prihvatljiviji od „antropološka istorija”, pogotovo na nemačkom području. Pod njom se podrazumeva istorijska orijentacija na čoveka, u najširem smislu, to je objekt njenog istraživanja.

4. U ovakvoj vrsti istraživanja partnerske discipline su i orijentalisti, balkanolozi, lingvisti, socijalni geografi, psiholozi, itd.

5. Značaj dobija i pitanje koje se uvek postavlja: da li je Balkan nešto drugo od zapadne i centralne Evrope, te u kojoj meri i kako on jeste deo Evrope i šta je njegova specifičnost?

Među ograničenjima izdvajaju dva problema: problem uklapanja studije mikro-jedinica sa makro-strukturama i problem nedostataka izvora, u poređenju

sa zapadnom i centralnom Evropom. U pogledu mogućih puteva odnosno perspektive istorijske antropologije Balkana ističu kao veoma važno dominaciju pluralizama metoda u međusobnim susretima, korišćenje i terenskog istraživanja i arhivska proučavanja obe struke - diskusije su ukazale na važnost uporednog istraživanja, koje ruši mnoge nacionalne mitove, a postavljen je i problem kvantifikacije i njenog značaja. Smatraju da bi trebalo stvarati timove koji rade duže vreme na većim istraživačkim projektima. A kao jedan od glavnih predmeta proučavanja trebalo bi da bude porodica, srodstvo, upotreba porodičnih i plemenskih veza u javnom životu. Pitanje seksualnosti isto je vrlo široko polje za istraživanje (odnos prema telu, „treći pol”, shvatanje muškosti i nacionalizam). Naravno, nacionalizam i njegova kulturna osnova je velika tema.

„Pitanja jednog ljubopitljivog čoveka” postavlja Andrej Mitrović na četiri teme: 1. istorijska antropologija 2. istorijski događaji 3. Balkan i 4. istorijska uslovljenost antropologije. Putem njih prof. Mitrović percipira probleme, nudi moguća rešenja i viđenja ili, pak, samo, postavlja pitanja za buduća preispitivanja. Zato smo želeli da krajnje inventivna „pitanja jednog ljubopitljivog čoveka” istaknemo kako ih je i on istakao i da čitaoca i pri čitanju ovog prikaza podstaknemo na dalja razmišljanja:

1. a) da li je istorijska antropologija baš tako nova, a ostale grane istorije zastarele, kako izgleda da pretpostavljaju neki istorijski anatopolozi?

b) da li su ostale istoriografske škole izgubile značaj? Istorijska antropologija

mora preciznije da utvrdi svoj predmet. Kakav je odnos ove discipline prema prethodnom istorijskom znanju i metodologiji?

c) insistiranje na ličnoj spoznaji i uvidu dovodi u pitanje hermeneutiku koja se razvijala jako dugo i koja je jako složena.

d) da li se dovodi u pitanje do sada postignuto znanje, mogućnost empirijske i racionalne spoznaje sveta?

2. A. Mitrović ističe da se iznova pokazuje da su događaji važni, iako su važne i strukture i oblast običaja, mišljenja, ponašanja, srodstva i osećanja. Dok je stabilna druga polovina veka umanjivala značaj događaja, bura posle 1989. nas je podsetila na njihovu važnost. A. Mitrović smatra da se na primeru revolucija vidi kako događaji čine sisteme i tokove, kako uništavaju i preoblikovavaju strukture i da se antropološko ne samo menja, već se podstiče događajima. Kako se samo lični i porodični odnosi, običaji i prakse menjaju u ratovima i revolucijama.

3. U pogledu Balkana koncentracija je na primitivnom društvu, a zanemaruje se duga tradicija elitne kulture, uklopljene u mnogim periodima u svet. Kao primer uticaja međunarodnih događaja i procesa na čoveka je Titova sudbina. Tu su se prepleli Balkan i Evropa, (antropološko i istorijsko) ili ako se uzme sudbina srpske građanske porodice u Prvom svetskom ratu (Krstu Vojinovića). Oba primera pokazuju kako su složeni antro-

pološki događaji i uklopljeni u istoriju zemlje i sveta.

4. I ono što je najvažnije akcentovati je da se, bez sumnje, istorijska antropologija bavi izražavanjem čoveka u istorijskoj dimenziji. Istoriografija se ne može izolovati od antropološkog, niti antropologija može zameniti istoriografiju. Dalje, i istoriografija kojoj je cilj razumevanje istorijskog kao političko-društveno-ekonomsko-kulturnog totaliteta, neodvojivog od onog što je ljudski pojedinačno, mora da se bavi antropološkim pitanjima, kao i istorijski orijentisana antropologija. Antropologija nudi istoriografiji svoje metode i rešenja. Istorijski čovekov svet stvara okvir i uslove za antropološko. Obe discipline treba da sarađuju i da istražuju čoveka i istoriju (istoriografija) i ono čovekovo u istoriji (antropologija).

Iako smo možda celom pričom bili preopširni smatramo da je to ova knjiga više nego zaslužila svojom pojavom i važnošću. Sa brojnim pitanjima i problemima koje je otvorila, počev od značaja intelektualnih susreta kao osnove za razmenu ideja, širu komunikaciju i saradnju istorijske nauke i drugih naučnih disciplina, preko pitanja metodologije, i otvaranja novih tema (porodice, srodstva, seksualnosti i sl.), predstavlja trajan doprinos u jugoslovenskoj istoriografiji, ali i šire.

Nataša MILIĆEVIĆ